

**РОЗВИТОК РЕФЛЕКСІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВИ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ**

В сучасній психології проблема рефлексії розглядається в таких напрямках: при дослідженні мислення (інтелектуальна рефлексія), при вивченні самосвідомості, коли рефлексія вивчається як умова особистісного зростання (особистісна рефлексія), у процесі комунікації (міжособистісна рефлексія). Рефлексія вивчається як діяльність, спрямована на встановлення відношень та зв'язків об'єктів, що здійснюється за допомогою рефлексивного виходу (Щедровицький Г., 1995). Поняття рефлексивного виходу підкреслює роль метакогнітивної функції рефлексії в творчому процесі. Інша позиція передбачає розуміння рефлексії як самосвідомість особистості в проблемній ситуації (Степанов С., Семенов І., 1988).

Рефлексивне мислення, відтворюючи логіку існування і розвитку предметів, одночасно змінює і розвиває також і власні продуктивні можливості. Тому предметом і безпосередньою метою мисленнєвої діяльності виступають не тільки зовнішні об'єкти, але й психічні процеси, внутрішні здібності і стани суб'єкта мислення. Отже, рефлексія розглядається як оберненість суб'єкта на свій спосіб дії (Давидов В., 1995). Рефлексія досліджується як базовий механізм самоорганізації психічної активності індивіда (Шаров А., 2006), характеризує спрямованість на внутрішній світ в різних його якостях і проявах (Шадриков В., 2006), а також розглядається як механізм регуляції професійної діяльності і спілкування, фактор особистісного зростання і професійного становлення (Войтик І., Самсонова А., Семенов І., 2011).

Поняття метапізнання (Халперн Д., 2000) є досить близьким до поняття «рефлексія», однак, на думку М. Смульсон (2001), в аналізі метапізнання не так сильно, як у понятті рефлексії, акцентована увага на усвідомленні підґрунтя власних розумових процесів. Метапізнання передбачає контроль над процесом мислення в навчальних ситуаціях. Знання студентів про свої власні мисленнєві

процеси забезпечують переваги в навчально-професійній діяльності, а розвиток метакогнітивних навичок може підвищувати здатність особистості до навчання (Kallio H.; Virta K. & Kallio M., 2018). Інтелектуальна рефлексія лежить в основі розвитку здібностей через усвідомлення механізмів реалізації власних інтелектуальних операцій і узагальнення досвіду їх застосування в ході розв'язання задач різного типу (Шадриков В., 2012). В структурі інтелектуальної рефлексії вирізняють усвідомлення і переосмислення таких категорій, як види, форми, операції, властивості і функції пізнавальних психічних процесів, а також способи переробки інформації або індивідуальні пізнавальні стилі. Розроблена модель інтелектуального типу рефлексії включає три основних компоненти: рефлексія у формі самоконтролю і саморегуляції перебігу пізнавальної діяльності; рефлексія індивідуальних особливостей процесуальних характеристик пізнавальної діяльності – мисленнєвих тактик і стратегій; рефлексія індивідуальних особливостей особистісних характеристик пізнавальної діяльності – інтелектуальних здібностей і інтенційного досвіду (переконавання, умонастрої тощо). (Самсонова А., 2012).

Проблема розвитку рефлексії інтелектуального типу у майбутніх учителів хімії є актуальною з огляду на те, що, по-перше, саме в студентському віці створюються передумови прояву ініціативності, активності, самостійності, найповнішого розкриття творчого потенціалу, однак, в традиційному освітньому процесі віддається перевага, як правило, пояснювально-ілюстративному методу навчання, поширеною є практика формального засвоєння теоретичних знань без достатнього їх усвідомлення в умовах авторитарного тиску. По-друге, специфіка предметного змісту хімічних дисциплін, що застосовують систему абстрактних понять, використовують моделі, вже передбачає усвідомлення основ власної розумової діяльності, рефлексивної самоорганізації діяльності. Особливого значення набуває розвиток інтелектуальної рефлексії для майбутніх учителів, адже готовність до педагогічної діяльності означає високий рівень самоорганізації діяльності, спрямованість на пошук нових нестандартних варіантів розв'язання задач.

В сучасній психології відзначаються переваги застосування метакогнітивних технологій в освітньому процесі, що дозволяють усвідомлювати цілі власної пізнавальної діяльності (Kallio H.; Virta K.; Kallio M., 2018). Доведено ефективний вплив застосування метакогнітивної технології на формування вміння у майбутніх учителів хімії конструювати наукові пояснення, планувати власні стратегії навчання (Parlan P., Ibnu S., Rahayu S., & Suharti S., 2018), контролювати, регулювати певні аспекти власного процесу пізнання, свою поведінку у ході лабораторного практикуму з хімії (Saribas D., Bayram H., 2009).

Аналіз досвіду застосування технологій розвитку рефлексії в освітньому процесі дозволив нам сформулювати основні ідеї, що можуть бути покладені в основу організації формувального впливу в ході вивчення хімічних дисциплін. Отже, в ході вивчення дисциплін циклу професійної підготовки, зокрема, загальної хімії, необхідно, на наш погляд, створювати такі психологічні умови:

- забезпечити оволодіння способами конструювання навчального матеріалу за принципом сходження «від абстрактного до конкретного» задля з'ясування умов походження хімічних явищ на основі виявлення генетично висхідного відношення;

- передбачити розкриття поопераційного складу розумових дії предметного змісту (порівняння, узагальнення, класифікації, систематизації), що забезпечують перебіг інтелектуальної рефлексії на операціональному рівні;

- забезпечити оволодіння методами планування експерименту в ході лабораторних занять; складання звітів та колективне обговорення труднощів, що виникають у студентів під час розв'язання експериментальних задач;

- впроваджувати самостійне складання студентами задач предметного змісту з недостатніми або надлишковими даними;

- пропонувати форми звітів, спрямованих на аналіз власної пізнавальної діяльності, причин труднощів, шляхів їх подолання та фіксації власних навчальних досягнень.